

Criteria voor de beoordeling van totaalmethodes Nederlands voor de eerste graad secundair onderwijs (A-stroom)

VON(K)-werkgroep schoolboeken

In 1996 heeft een ad hoc VON(K)-werkgroep criteria voor de beoordeling van totaalmethodes Nederlands opgesteld (*VONK* 25/4)¹. Een licht gewijzigde versie werd bij de tweede beoordelingsronde in 1999 gebruikt (*VONK* 28/4). Dit is opnieuw een aangepaste en geactualiseerde versie, waarbij we de meest recente verworvenheden hebben geïntegreerd, bv. Begeleid Zelfstandig Leren, alternatieve evaluatievormen, portfolio, website. Aan de basis van de criterialijst ligt de bijdrage van Witte (1992). We hopen dat dit beoordelingsinstrument ook zijn nut zal bewijzen aan vakgroepen Nederlands die er zelf mee aan de slag gaan bij de keuze van een nieuwe methode.

De beoordelingscriteria zijn gestoeld op de VON-visie en geven aan waar het in een hedendaagse didactiek om te doen is. Bovendien is ook rekening gehouden met de eindtermen Nederlands (*ETNE*) en is, waar mogelijk, aangegeven hoe deze criteria aansluiten bij de vakoverschrijdende eindtermen (*VOET*) milieueducatie (*ME*), gezondheidseducatie (*GE*), opvoeding tot burgerzin (*OB*), sociale vaardigheden (*SV*) en leren leren (*LL*). De verwijzingen zijn grondig herzien en lopen nu ook meer parallel met die voor de B-stroom. Met deze vermelding wil de werkgroep vooral een service leveren aan leraren Nederlands die zich vragen stellen over de implicaties van de vakoverschrijdende eindtermen op het vak.

De criteria vallen in vier categorieën uiteen: (1) vakinhouden; (2) didactische aanpak; (3) gebruiksvriendelijkheid en (4) uiterlijke vormgeving. Voor elk van de vier categorieën hebben we vragen geformuleerd, die genummerd zijn en in vetjes weergegeven. Onder elke vraag zijn aandachtspunten opgesomd die de beoordelaars moesten helpen bij de doorlichting van de methodes. Ze geven een indicatie van wat wij onder een 'goede' methode verstaan. Ook de eindtermen (*ETNE* en *VOET*) staan bij de aandachtspunten vermeld en dienen als dusdanig opgevat te worden; dat wil zeggen dat ze bij de beoordeling niet meer mochten doorwegen dan de andere criteria. Alle vragen hebben uitsluitend betrekking op het leerlingenmateriaal (leerlingenboek en werkboek), tenzij anders vermeld.

De vragen beginnen allemaal met de zinsnede 'In welke mate', wat impliceert dat de beoordelaars een gradatie moesten aangeven door een score toe te kennen op een vierpuntenschaal: ++ / + / - / --. Een positieve score betekent dat de methode zowel in kwantitatief als in kwalitatief opzicht de opgesomde aandachtspunten *op voldoende wijze* behandelt (+ goed; ++ heel

goed). Een ++ is enkel toegekend indien dit cijfer unaniem bij alle juryleden voorkwam. Indien de aandachtspunten onvoldoende aan bod kwamen, dan kende de beoordelaar een negatieve score toe (- slecht; -- heel slecht). Bij het samenvoegen van de individuele scores is ook een twijfelcategorie ingevoerd (+ - twijfelachtig in het voordeel van goed; - + twijfelachtig in het voordeel van slecht).

Categorie 1: VAKINHOUDEN

In de eerste drie vragen over de vaardigheden mag het woord 'leerstofelementen' niet worden opgevat als leerstof die moet begrepen en eventueel memoriseerd worden. De vragen willen wel achterhalen

- *of er in de methode aanzetten, voorbeelden, opdrachten en dergelijke worden geboden voor deze vaardigheden;*
- *of er ook structurende, inzichtgevend elementen in dit verband worden gegeven.*

1 In welke mate bevat de methode de volgende leerstofelementen voor de mondelinge vaardigheden (spreken en luisteren)?

Aandacht voor

- doelgericht luisteren, onder meer naar de tekstsoorten vermeld in *ETNE 1 en 2* (een uiteenzetting door de leraar over een leerstofonderdeel in de klas; een dialoog/polyloog met medeleerlingen met betrekking tot het school- en klasgebeuren; een jeugdprogramma op radio en tv; instructies in verband met het uitvoeren van handelingen voor onbekende leeftijdgenoten; een telefoongesprek met een onbekende volwassene; uitspraken in een discussie onder leeftijdgenoten; oproepen en uitnodigingen tot een activiteit voor leeftijdgenoten; mondeling aangeboden ontspannende teksten voor leeftijdgenoten; reclameboodschappen voor leeftijdgenoten in de media);
- doel- en publiekgericht spreken, onder meer de tekstsoorten vermeld in *ETNE 5 en 6* (vragen en antwoorden met betrekking tot leerstofonderdelen in de klas; instructies aan bekende leeftijdgenoten; uitnodigingen aan een bekende volwassene tot deelname aan een activiteit; inlichtingen geven of erom vragen in een (telefoon)gesprek met een onbekende volwassene; de informatie die ze met betrekking tot een bepaald onderwerp, thema of opdracht hebben verzameld aan de leraar en klasgenoten aanbieden; gevoelens, gewaarwordingen, verwachtingen in verband met het klasgebeuren tegenover een bekende volwassene verwoorden; aan een gedachtewisseling in de klas deelnemen, daarin een standpunt onder woorden brengen en toelichten);

- taalgebruik in verschillende (meer of minder formele) communicatieve situaties;
- verschillende doelen in de monoloog, dialoog, polyloog (bv. verkrijgen of geven van informatie, weergeven van de eigen mening, overhalen tot handelen);
- kenmerken van specifieke tekstsoorten (*ETNE 21*);
- formele aspecten van de monoloog/dialoog/polyloog;
- verbale en dramatische expressie.

(*VOET: ME 12; GE 5; SV 1, 3-16*)

2 In welke mate bevat de methode de volgende leerstofelementen voor de vaardigheid lezen?

De volgende aandachtspunten gelden zowel voor zakelijke als fictionele teksten.

Aandacht voor

- het lezen van verschillende tekstsoorten, onder meer de tekstsoorten voor leeftijdgenoten die in *ETNE 9 en 10* vermeld zijn (schema's en tabellen; de ondertiteling bij informatieve en ontspannende televisieprogramma's; studieteksten; fictionele teksten; brieven; schriftelijke oproepen of uitnodigingen tot actie; instructies; reclameteksten en advertenties; informatieve teksten, inclusief informatiebronnen);
- verschillende manieren van lezen (bv. globaal, zoekend, voorspellend, studerend lezen);
- het hoofdonderwerp en de hoofdgedachte(n) van de tekst;
- het onderscheid tussen feiten/meningen, mededelingen/voorbeelden;
- de relatie tussen tekstelementen (bv. middel/doel, oorzaak/gevolg, algemeen/voorbeeld, chronologisch verband), zowel expliciet (door middel van signaalwoorden) als impliciet;
- de bedoeling en het referentiekader van de schrijver;
- de functie van vormelijke kenmerken zoals beeld, lay-out, indeling in alinea's;
- het beoordelen van de gelezen tekst;
- de specifieke kenmerken van een aantal zakelijke en fictionele tekstsoorten (*ETNE 21*);
- het gebruik van informatiebronnen en -systemen (bv. woordenboek, encyclopedie, bibliotheek);
- zakelijk 'tekst'onderwijs vanuit verschillende talige en culturele perspectieven (met betrekking tot de keuze van thema's, teksten, de formulering van vragen en opdrachten, illustraties).

(*VOET: ME 4, 5, 11; GE 6, 10; OB 3, 6, 7; SV 16; LL 2, 3, 5, 7*)

3 In welke mate bevat de methode de volgende leerstofelementen voor het onderdeel fictie?

Onder 'fictie' verstaan we alle vormen van fictionele 'teksten', zowel gedrukt (bv. jeugdroman, strip, gedicht) als audiovisueel (bv. theateropvoering, luisterspel op de radio, televisiefeuilleton, film,...).

Aandacht voor

- leesbevorderende activiteiten, waardoor het lezen van fictionele teksten wordt gestimuleerd (genietend lezen, leesplezier);
- het leren verwoorden van de eigen leeservaring;
- het creatief leren verwerken van de eigen leeservaring, bv. in een tekening of collage, of door de leeservaring associatief te verbinden met een lied of gedicht;
- de aanzet tot het maken van een leesportfolio (literatuurmap, fictiedossier);
- de waarde van de tekst voor henzelf en voor anderen;
- de relatie tussen verbale taal en beeldtaal (bv. de vergelijking tussen een jeugdroman en de verfilming ervan);
- doelgericht kijken (zich bewust zijn van het kijkdoel en bereid zijn om doel-treffend en gericht te kijken);
- fictieonderwijs vanuit verschillende talige en culturele perspectieven (met betrekking tot de keuze van thema's, teksten, de formulering van vragen en opdrachten, illustraties).

(VOET: ME 1-5; GE 1-11; OB 3, 6, 7; SV 1-12, 16; LL 7)

4 In welke mate bevat de methode de volgende leerstofelementen voor de vaardigheid schrijven?

De volgende aandachtspunten gelden zowel voor zakelijke als creatieve schrijfoopdrachten.

Aandacht voor

- doel- en publiekgericht schrijven, onder meer van de tekstsoorten vermeld in ETNE 13, 14 en 15 (in een voorgestructureerd kader notities maken; voor hun leeftijd bestemde formulieren invullen; een oproep/uitnodiging aan bekende leeftijdgenoten; een instructie aan bekende leeftijdgenoten; een stuk met informatie over henzelf voor al of niet nader bekenden; een informatief stuk voor bekende leeftijdgenoten; antwoorden op vragen van bekende volwassenen over op school verwerkte inhoud; een verslag aan bekende volwassenen over een gegeven schoolse opdracht);
- taalgebruik in verschillende (meer en minder formele) communicatieve situaties;
- de passende taalgebruiksconventies (in verband met spelling, interpunctie, kenmerken van specifieke tekstsoorten (ETNE 21), uiterlijke verzorging, lay-out, structuur, formeel/informeel taalgebruik);
- tekstopbouw en samenhang (zoals tekststructuren, een logische lijn);

- formuleren (bv. gepast, correct, aantrekkelijk, duidelijk);
- beoordelen (en herschrijven) van eigen en andermans teksten.

(VOET: ME 7, 11; GE 2, 5, 8)

5 In welke mate bevat de methode de volgende leerstofelementen voor het onderdeel taalbeschouwing?

Onder 'taalbeschouwing' verstaan we reflectie ter ondersteuning van de eigen taalvaardigheid EN reflectie op bepaalde taalverschijnselen.

Aandacht voor

- reflectie ter ondersteuning van de eigen taalvaardigheid;
- essentiële elementen van de communicatiesituatie (zender, ontvanger, boodschap, kanaal) (ETNE 18);
- zinvolle en creatieve oefeningen voor woordenschat, spelling, grammatica, d.w.z. geïntegreerd en in een concrete context ingebed, onder meer het herkennen van de taalverschijnselen die in ETNE 22 vermeld zijn (verbindings- en verwijswwoorden; enkelvoudige en samengestelde zinnen; vormingsproces van samenstelling en afleiding);
- enkele kernbegrippen met betrekking tot bepaalde regionale, sociale en situationele taalverschijnselen (bv. taal en communicatie; standaardtaal en taalvariëteiten; een- en meertaligheid; normen, vooroordelen en rolgedrag in taal) (ETNE 19);
- de rol en waarde van taalnormen in de maatschappij;
- reflectie vanuit een concrete context op volgende aspecten van het taalsysteem:
  - woordsoorten herkennen;
  - inzicht in de woordvorming en de mechanismen van de taal om de woordvoorraad aan te vullen;
  - zinsdeelsoorten herkennen;
- manipulatief taalgebruik (bv. figuurlijk taalgebruik, clichés, persuasieve en suggestieve elementen);
- taalbeschouwingsonderwijs vanuit verschillende talige en culturele perspectieven (bv. clichés en stereotypen);
- verschillen en overeenkomsten die samenhangen met etnische en culturele achtergrondkenmerken.

(VOET: ME 4, 5; OB 3, 6, 7; SV 16; LL 1, 3, 7)

6 In welke mate bevat de methode de volgende leerstofelementen voor het onderdeel massamedia?

Onder 'massamedia' verstaan we pers, radio en televisie als verspreiders van niet-fictionele 'tekstsoorten' (bv. informerend, beschouwend, directief).

Aandacht voor

- de invloed van massamedia zodat de leerlingen een kritische ingesteldheid verwerven;
- verschillen tussen verbale en beeldtaal;
- de maatschappelijke rol van de media (productie en distributie);
- het taalgebruik van de media (bv. informatief, opiniërend, manipulatief);
- doelgericht kijken (zich bewust zijn van het kijkdoel en bereid zijn om doel-treffend en gericht te kijken);
- verschillende informatiebronnen en -systemen (bv. woordenboek, encyclopedie, vraaggesprekken, audiovisuele media, schriftelijke en geautomatiseerde infor-matiebronnen, bibliotheek).

(VOET: GE 3; OB 8-10; LL 7)

7 In welke mate bevat de methode leerstofelementen voor de vakoverschrijdende eindtermen?

- a milieueducatie (ME)**
- b gezondheidseducatie (GE)**
- c opvoeding tot burgerzin (OB)**
- d sociale vaardigheden (SV)**
- e leren leren (LL)**

Categorie 2: DIDACTISCHE AANPAK

8 In welke mate leert de leerling strategisch handelen (zonder dat dit de vaardig-heidstraining zelf in de weg staat of belemmert)?

- a mondelinge vaardigheden (spreken en luisteren) (ETNE 20.1 en 20.2)**
- b lezen (ETNE 20.3)**
- c schrijven (ETNE 20.4)**
- d kijken**

Aandacht voor

- de voorkennis en ervaringen van de leerlingen;
- de oriëntatie op de context en op de taak;
- de voorbereiding van een taak, o.a. door te werken met eenvoudige communicatieplannen (doel, publiek, bestemming, situatie, en vorm);
- een gestructureerde en planmatige uitvoering;
- de evaluatie van het taalgebruik (product) of het eigen handelen (proces);
- reflectie op het taalgebruik, de communicatieve situatie en het eigen handelen.

(VOET: GE 10; SV 12; LL 2, 3, 5, 8)

9 In welke mate is de leerstof gericht op de transfer van kennis en vaardigheden?

Aandacht voor

- systematische integratie van vaardigheden, bv. mondelinge en schriftelijke communicatie, luisteren en spreken;
- systematische integratie van de verschillende vaardigheden (luisteren, spreken, schrijven en lezen) met andere vakonderdelen (bv. fictie, taalbeschouwing, intercultureel taalonderwijs);
- de toepassing van kennis, deelvaardigheden in communicatieve situaties (totaalvaardigheden);
- verbanden tussen functionele (voor hun leefwereld maatschappelijk relevante) en studievaardigheden;
- dwarsverbanden en integratie met andere vakken (wat vaardigheden, inhouden, tekstkeuze betreft);
- de keuze voor de juiste strategie.

(VOET: GE 1-11; SV 1-12; LL 2, 3, 5-10)

10 In welke mate is de leerstof leerlinggericht opgebouwd?

Aandacht voor

- de motivering van leerlingen, o.a. door hen op de hoogte te brengen van de leerdoelen, door een aantrekkelijke en gevarieerde tekstkeuze aangepast aan hun leeftijd, door realistische en functionele communicatieve situaties;
- ervaringsgericht onderwijs, d.w.z. aansluiten bij de leefwereld (objectief) en de beleavingswereld (subjectief) van de leerlingen wat de keuze van thema's, teksten, voorbeelden en situaties betreft;
- voortdurende stimulering en aantrekkelijkheid.

(VOET: ME 1, 2, 4, 5, 7, 8; GE 2-9, 11, 12; OB 8, 13; SV 1-15; LL 2, 3, 7, 9, 10)

11 In welke mate bevordert een geleidelijke opbouw de taalvaardigheidsontwikkeling van de leerling?

a mondelinge vaardigheden (spreken en luisteren)

b lezen

c schrijven

Aandacht voor

- systematische herhaling, verdieping en uitbreiding;
- duidelijke structuur en dosering;
- cumulatieve opbouw waarbij de complexiteit van de leerstof geleidelijk toeneemt (aandacht voor leerlijnen);
- passende keuze uit inductieve (eerst oefeningen en observaties en dan theorie) en deductieve leeractiviteiten (eerst theorie en dan oefeningen of toepassingen);
- afwisseling tussen deelvaardigheden en totaalopdrachten.

(VOET: LL 2-7)

12 In welke mate houdt de methode rekening met het leerproces dat de leerling volgt (leren leren)?

Aandacht voor

- ‘gids’ of structuur die de leerling door de methode loodst;
- het maken van onderscheid tussen hoofd- en bijzaken (bv. schematiseren, samenvatten);
- het leggen van (dwars)verbanden en inzicht in structuren;
- zelfstandig leren werken (bv. voldoende instructies, uitleg, toetsmateriaal);
- aanwijzingen om het eigen werk te evalueren;
- reflectie op de taak en op het leerproces/de leerresultaten;
- ankerpunten voor de leerkracht om het leerproces op te volgen;
- probleemoplossende methodes.

(VOET: SV 12, 16; LL 1-10)

13 In welke mate houdt de methode rekening met leerlingen uit

a algemeen vormende opties?

b technisch gerichte opties?

Aandacht voor

- een aantrekkelijke tekstkeuze voor dat type leerling;
- een aangepaste moeilijkheidsgraad van de vragen en opdrachten.

Categorie 3: GEBRUIKSVRIENDELIJKHEID

In deze categorie gaat het om de gebruiksvriendelijkheid van de leerlingenboeken (vragen 14-17) en de handleiding voor de leraar (vragen 18-23).

LEERLINGENBOEKEN

14 In welke mate zijn uitleg, instructies en dergelijke helder en begrijpelijk geformuleerd?

a leerlingenboek

b werkboek

15 In welke mate bevat de methode gevarieerde oefeningen?

Bevatten het leerlingenboek en het werkboek gevarieerde oefeningen?

- gesloten/open;

- individueel/tweetal/groepjes/klas;
- affectief/cognitief;
- deductief/inductief;
- kort/omvangrijk;
- bevat het werkboek verdiepings- en uitbreidingsoefeningen?

16 In welke mate bevat de methode gevarieerde onderwerpen/thema's?

17 In welke mate is de methode origineel en 'lichtvoetig'?

- a leerlingenboek**
- b werkboek**

- Bevat het leerlingenboek/werkboek creatieve en originele oefeningen en voorbeelden?
- Is het leerlingenboek/werkboek ook relativerend (bv. humor, cartoons)?
- Zijn er andere dan problematiserende onderwerpen?
- Is er ruimte voor genieten?

HANDLEIDING VOOR DE LERAAR

18 In welke mate ondersteunt de handleiding de leraar in didactisch opzicht?

- Wordt de onderwijsvisie achter de methode geëxpliciteerd?
- Bevat de handleiding suggesties voor de didactiek?
- Worden er alternatieven geboden, bv. werkvormen, leerstof, oefeningen, materiaal?
- Geeft de handleiding achtergrondinformatie (in verband met de behandelde lesonderwerpen) die de leraar ondersteunt bij het voorbereiden en geven van de lessen?

19 In welke mate zet de handleiding aan tot leren buiten de klas?

Geeft de handleiding suggesties voor klaslokaaloverstijgende activiteiten, zoals bibliotheekbezoek, stadswandeling, interviewopdrachten?

20 In welke mate streeft de handleiding naar efficiënte tijdsbesteding?

- Is er voldoende materiaal?
- Ondersteunt de handleiding differentiatie (bv. diagnostische tests, uitbreidingsoefeningen)?
- Worden er suggesties gegeven in verband met het maken van een jaarplan en een timing?

21 In welke mate besteedt de handleiding aandacht aan zwakke en aan sterke taal-leerders?

- Zijn er remediëringsopdrachten voor de zwakke taalleerders (bv. dyslectici, anderstalige nieuwkomers) opgenomen?
- Wordt er uitbreidingsstof voor de sterke taalleerders voorzien?
- Is de taal van het schoolboek begrijpelijk voor zwakke taalleerders?

22 In welke mate voorziet de handleiding in gepaste evaluatiemogelijkheden?

- Worden er modellen van toetsen opgenomen?
- Zijn de toetsen representatief voor de methode?
- Leveren de toetsen voldoende informatie over de leervorderingen van de individuele leerling?
- Stimuleert de handleiding tot permanente evaluatie van/door de leraren en de leerlingen (bv. het aanleggen van dossiers of portfolio's)?
- Bevat de handleiding gebruiksklare (voor elke leerling fotokopieerbare) evaluatieformulieren voor het evalueren van spreken en luisteren, schrijven, expressie?
- Bevat de handleiding verschillende hedendaagse evaluatievormen (proces-gerichte evaluatie, peerevaluatie, ...)?

23 In welke mate bevat de handleiding mogelijkheden voor het uitwerken van studiewijzers met het oog op Begeleid Zelfstandig leren?

Categorie 4: UITERLIJKE VORMGEVING

24 In welke mate zorgt de uiterlijke vormgeving van de handleiding en/of het leerlingenboek ervoor dat de leraar snel inzicht krijgt in de opbouw?

Aandacht voor

- inzicht in doel van de les;
- kern van de leerstof;
- opbouw, organisatie en duur van de les;
- verband met voorgaande en volgende lessen.

25 In welke mate zorgt de uiterlijke vormgeving van het leerlingenboek ervoor dat leerlingen snel inzicht krijgen in de opbouw?

Aandacht voor

- een gebruiksaanwijzing zodat de leerlingen weten hoe de methode in elkaar zit en hoe ze ze kunnen gebruiken (eventueel legenda voor gebruikte symbolen);
- een helder overzicht van de leerstof (bv. inhoudsopgave);
- een uitgebreide index zodat leerlingen de uitleg van een handeling of bepaald begrip zelf gemakkelijk kunnen terugvinden;
- een duidelijke markering van de kern van de leerstof.

26 In welke mate is de vormgeving van het leerlingenboek functioneel en duidelijk?

- Zijn eventuele tekeningen, illustraties en foto's functioneel?
- Wordt er gebruik gemaakt van verhelderende schema's (visualiseren van de leerstof)?
- Is er sprake van een heldere, zichzelf wijzende lay-out (bv. duidelijk onderscheid tussen theorie, uitleg, instructie, oefening)?
- Zijn er voldoende 'witruimten'? Zijn lettergrootte en lettertype goed leesbaar? Wordt de kern van de leerstof gemarkeerd door de lay-out?
- Is de vormgeving van het leerlingenboek eigentijds en aantrekkelijk?

27 In welke mate is eventueel audiovisueel materiaal en computermateriaal functioneel en duidelijk?

28 In welke mate is de website functioneel en duidelijk?

29 In welke mate is de methode in zijn geheel (leerlingenboeken en handleiding) verzorgd uitgegeven en stevig?

Bibliografie

Witte, T. (1992). Vier nieuwe methoden voor de basisvorming Nederlands. Deel 1: verantwoording. *Levende Talen* nr. 470 (mei-juni 1992), p. 155-162.

Noot

- 1 *De oorspronkelijke VON(K)-werkgroep schoolboeken die deze criterialijst in 1996 opgesteld heeft, bestond uit: Wilfried De Hert, Veerle Geudens, Rita Rymenans (voorzitter), Jo Van den Hauwe en Luc Vercammen.*

Markant

**Markant Nederlands
Markant Nederlands•T**

**DÉ NIEUWE METHODE
NEDERLANDS
OP MAAT VAN ÉLKE
LEERLING**

- Authentieke bronnen
- Materiaal voor een weloverwogen taalbeleid
- Didactisch vernieuwende aanpak
- BZL en BZW geïntegreerd
- Variatie aan werkvormen
- Inspelend op de leefwereld van de leerling
- Totaalpakket voor leerling en leraar

Geïnteresseerd?

Vraag onze uitgebreide
informatiefolder aan:
uitgeverij@pelckmans.be

UITGEVERIJ
Pelckmans

Kapelsestraat 222, 2950 Kapellen
T 03 660 27 00, F 03 660 27 01
T klantendienst 03 660 27 20
uitgeverij@pelckmans.be
www.pelckmans.be